

BOSHQARUV HISOBINING MOLIYAVIY HISOB HAMDA TANNARX HISOBI BILAN ALOQALARI VA FARQLI JIHATLARI

*Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti **Djumayeva Go'zal Axtamova***

Assistent

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti talabasi

Kozimjon Norxo'jayev va Usmonov Ulug'bek

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqola moliyaviy hisob, boshqaruv hisobi va tannarx hisobining o'zaro aloqalari, farqli jihatlari hamda ularning zamonaviy korxonalarda samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi o'rnini tahlil qiladi. Maqolada har bir hisob turining fundamental tushunchalari, asosiy maqsadlari va foydalanuvchilari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ular o'rtasidagi asosiy farqlar – jumladan, ma'lumot foydalanuvchilari, tartibga solish qoidalari, vaqt gorizonti va ma'lumotlarning xususiyatlari chuqur o'rganiladi. Ayniqsa, tannarx hisobining moliyaviy va boshqaruv hisobi bilan integratsiyasi va bu integratsiyaning amaliy ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Maqola tashkilotlarning strategik va operativ boshqaruvida ushbu hisob turlarining sinergiyasini ta'kidlab, ularning bir-birini to'ldirishi zarurligini ko'rsatadi. Xulosa qismida esa olingan xulosalar umumlashtirilib, kelajakdagi tadqiqotlar va amaliyot uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Boshqaruv hisobi, moliyaviy hisob, tannarx hisobi, hisob yuritish, qaror qabul qilish, ma'lumot integratsiyasi, hisobot

Annotation

This scientific article analyzes the interrelationships, distinguishing features, and the role of financial accounting, management accounting, and cost accounting

in making effective management decisions in modern enterprises. The article examines the fundamental concepts, main objectives, and users of each type of accounting. Furthermore, the key differences between them – including data users, regulatory rules, time horizon, and data characteristics – are thoroughly studied. Particular emphasis is placed on the integration of cost accounting with financial and management accounting and the practical significance of this integration. The article highlights the synergy of these accounting types in organizations' strategic and operational management, demonstrating their necessity to complement each other. The conclusion summarizes the findings and provides recommendations for future research and practice.

Keywords: Management accounting, financial accounting, cost accounting, bookkeeping, decision making, data integration, reporting

Аннотация

Данная научная статья анализирует взаимосвязи, отличительные особенности и роль финансового учета, управленческого учета и учета затрат в принятии эффективных управленческих решений на современных предприятиях. В статье рассматриваются фундаментальные понятия, основные цели и пользователи каждого вида учета. Кроме того, глубоко изучаются ключевые различия между ними – включая пользователей данных, правила регулирования, временной горизонт и характеристики данных. Особое внимание уделяется интеграции учета затрат с финансовым и управленческим учетом, а также практическому значению этой интеграции. Статья подчеркивает синергию этих видов учета в стратегическом и оперативном управлении организациями, демонстрируя необходимость их взаимодополняемости. В заключительной части обобщаются полученные выводы и даются рекомендации для будущих исследований и практики.

Ключевые слова: Управленческий учет, финансовый учет, учет затрат, бухгалтерский учет, принятие решений, интеграция данных, отчетность

Kirish

Zamonaviy biznes muhitining murakkabligi va dinamikligi korxonalardan samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun ishonchli, dolzarb va aniq axborotga ega bo'lishni talab qiladi. Hisob tizimi aynan shunday axborotni ta'minlovchi asosiy vositadir. Biroq, hisob tizimi bir butun bo'lsa-da, u turli maqsadlar va turli foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bir necha o'zaro bog'liq, ammo farqli turlardan iborat. Eng asosiylari moliyaviy hisob, boshqaruv hisobi va tannarx hisobidir. Ushbu hisob turlarining har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular tashkilotning turli darajadagi boshqaruv jarayonlarida o'ziga xos rol o'ynaydi. Ularning o'zaro aloqalarini, farqlarini va integratsiyasini chuqur tushunish, rahbarlarga yanada asosli va strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi, shu bilan birga korxonaning umumiy samaradorligini va raqobatbardoshligini oshiradi. Mazkur maqolaning maqsadi moliyaviy hisob, boshqaruv hisobi va tannarx hisobining fundamental tushunchalarini, maqsadlarini hamda ular o'rtasidagi o'ziga xos bog'liqliklar va farqlarni ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, ularning boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi amaliy ahamiyati va o'rnini ham atroflicha yoritib berish vazifa qilib qo'yilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Hisob nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ilmiy adabiyotlarda moliyaviy, boshqaruv va tannarx hisoblari keng yoritilgan bo'lib, ularning har biri korxona faoliyatining o'ziga xos jihatlarini aks ettiradi. Umumiy nuqtai nazardan, hisob tizimi tashkilotning moliyaviy operatsiyalari haqida ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va hisobot berish jarayonini o'z ichiga oladi. "Boshqaruv Hisobining Nazariy Asoslari" ushbu sohaning fundamental jihatlarini o'rganish muhimligini ko'rsatadi, ammo uning mazmuniga oid aniq ma'lumotlar cheklangan. Boshqaruv hisobi

bo'yicha nazariy izlanishlar korxonaning ichki ehtiyojlari uchun mo'ljallangan axborot tizimining rivojlanishi va ahamiyatini ta'kidlaydi.

"International Practices of Cost Accounting and Directions for Its Improvement in Uzbekistan" da tannarx hisobini boshqaruv hisobining hal qiluvchi quyi tizimi sifatida ta'riflanadi. Unda tannarx hisobini moliyaviy hisobdan ajratib turuvchi jihatlarini ko'rsatib, uni xarajat ma'lumotlarini tizimli ravishda o'lchash, qayd etish, tahlil qilish va talqin qilish orqali hisobotlar tuzish jarayoni deb ta'riflanadi. Tannarx hisobini boshqaruv hisobining "asosi" deb hisoblanadi, chunki u ichki foydalanuvchilar uchun asosli qarorlar qabul qilishda muhim ma'lumotlarni taqdim etadi. Maqolada "xarajatlari" va "tannarx" tushunchalari o'rtasidagi farqlar ko'rsatilgan va tannarx hisobining asosiy faoliyatlari sifatida o'lchash, qayd etish, tahlil qilish va hisobot berish belgilangan. CIMA va Veldon kabi olimlarning ta'riflariga tayanib, "costing" mahsulot va xizmatlarning tannarxini aniqlash usullarini anglatadi. "Tannarx hisobi" esa byudjetlashtirish, standart va haqiqiy xarajatlarni belgilash, farqlarni tahlil qilish, rentabellikni baholash va resurslardan foydalanishni baholashni o'z ichiga oladi [2]. Uning asosiy maqsadi mahsulot, jarayon va xizmatlarning tannarxi to'g'risida ishonchli va ob'ektiv ma'lumotlarni taqdim etishdir. Bu ma'lumotlar rejalashtirish, narxlarni belgilash, ishlab chiqarishni davom ettirish yoki kengaytirish, xarajatlarni optimallashtirish va zaxiralarni boshqarish bo'yicha boshqaruv qarorlarini qo'llab-quvvatlaydi, chunki u haqiqiy xarajatlarni aniqlaydi, tasniflaydi, taqsimlaydi va baholaydi [2].

Boshqa bir manbaga ko'ra [3], uchta asosiy hisob turi – moliyaviy, tannarx va boshqaruv hisoblari bir-biridan o'ziga xos maqsadlari bilan farqlanadi. **Moliyaviy hisob** investorlar va regulyatorlar kabi tashqi foydalanuvchilarga mo'ljallangan bo'lib, GAAP/IFRS qoidalariga qat'iy rioya qiladi. U asosan tarixiy ma'lumotlarga asoslanadi va balans, daromadlar to'g'risidagi hisobot kabi moliyaviy hisobotlarni tuzish uchun qo'llaniladi, asosan hisoblash usulidan foydalanadi va umumiy

moliyaviy ko'rsatkichlarni aks ettiradi [3]. **Tannarx hisobi** esa, aksincha, ichki boshqaruvga xizmat qiladi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish xarajatlarini nazorat qilish va narx belgilash qarorlari uchun batafsil ma'lumotlarni taqdim etadi, ham tarixiy, ham joriy ma'lumotlarni tahlil qiladi [3]. **Boshqaruv hisobi** ham ichki boshqaruvni qo'llab-quvvatlaydi, samaradorlik hisobotlari, byudjetlar va pul oqimi tahlili, cheklovlar tahlili kabi vositalar orqali qaror qabul qilish va kelajakni rejalashtirishga yordam beradi, ham kelajakdagi prognozlarga, ham tarixiy ma'lumotlarga tayanadi [3]. Aslida, moliyaviy hisob yuqori darajadagi tashqi ko'rinishni ta'minlasa, tannarx hisobi xarajatlarning batafsil taqsimotini taklif qiladi, boshqaruv hisobi esa strategik ichki operatsiyalar uchun moslashtirilgan tushunchalarni taqdim etadi [3]. Ushbu adabiyotlar tahlili hisob turlarining o'ziga xosligini, ammo bir-biri bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi, ayniqsa tannarx hisobining boshqaruv hisobining asosiy komponenti sifatidagi rolini ta'kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ushbu mavzudagi mavjud ilmiy adabiyotlar va konsepsiyalarni tizimli ko'rib chiqish hamda tanqidiy tahlil qilishga asoslangan nazariy, analitik va sintetik yondashuvdan foydalanadi. **Tadqiqotning maqsadi** hisob turlari – moliyaviy, boshqaruv va tannarx hisoblari o'rtasidagi munosabatlar va farqlarni ilmiy asosda yoritish, ularning boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi o'rnini baholashdan iborat. Axborot manbalari sifatida hisob nazariyasi, boshqaruv hisobi, tannarx hisobi va moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha nashr etilgan kitoblar, jurnallar, akademik maqolalar va professional tashkilotlarning qo'llanmalari xizmat qiladi. Tadqiqot sifatli, konseptual tahlilni o'z ichiga oladi, bunda har bir hisob turining o'ziga xos xususiyatlari, maqsadlari va foydalanuvchilari aniqlanadi. Keyin ularning o'xshashliklari, farqlari va o'zaro integratsiya nuqtalari aniqlanadi. Amalga oshirilgan tahlil natijasida olingan

xulosalar sintez qilinadi va korxonalarda hisob ma'lumotlaridan samarali foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Moliyaviy hisob (Financial Accounting) tashqi foydalanuvchilar, ya'ni investorlar, kreditorlar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun korxonaning moliyaviy holati va faoliyati natijalari haqida axborot berishga qaratilgan hisob tizimidir. U asosan korxonaning o'tmishdagi moliyaviy operatsiyalarini qayd etadi, umumlashtiradi va moliyaviy hisobotlar (balans, daromadlar to'g'risidagi hisobot, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot va kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot) shaklida taqdim etadi. Moliyaviy hisob Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) yoki Umumiy Qabul Qilingan Hisob Tamoyillari (GAAP) kabi qat'iy qoidalar va standartlarga rioya qiladi. Uning asosiy maqsadi tashqi foydalanuvchilarga korxonaning moliyaviy ko'rsatkichlari, likvidligi, to'lov qobiliyati va rentabelligini baholash uchun ishonchli va taqqoslanadigan ma'lumotlarni taqdim etishdir.

Boshqaruv hisobi (Management Accounting) ichki foydalanuvchilar, ya'ni korxona menejerlari uchun mo'ljallangan bo'lib, ular rejalashtirish, nazorat qilish, qaror qabul qilish va faoliyatni baholashda foydalanadigan moliyaviy va nomoliyaviy axborotni taqdim etadi. Moliyaviy hisobdan farqli o'laroq, boshqaruv hisobi hech qanday tashqi standartlar bilan cheklanmagan bo'lib, uning shakli va mazmuni korxona ichki ehtiyojlariga moslashadi. U nafaqat tarixiy ma'lumotlarga, balki kelajakdagi prognozlarga, byudjetlarga va standartlarga ham e'tibor qaratadi. Boshqaruv hisobining maqsadi – rahbarlarga samarali qarorlar qabul qilish uchun dolzarb, tegishli va aniq ma'lumotlarni o'z vaqtida yetkazib berish, bu orqali korxonaning maqsadlariga erishishga yordam berishdir.

Tannarx hisobi (Cost Accounting) boshqaruv hisobining hal qiluvchi quyi tizimi hisoblanadi. U mahsulotlar, xizmatlar yoki jarayonlar bilan bog'liq xarajatlarni aniqlash, o'lchash, tahlil qilish va hisobot berishga qaratilgan. Tannarx

hisobi ham moliyaviy, ham boshqaruv hisobi uchun ma'lumot bazasini ta'minlaydi. Moliyaviy hisob uchun u inventar qiymatlash va sotilgan mahsulot tannarxini aniqlashga yordam beradi. Boshqaruv hisobi uchun esa narxlarni belgilash, byudjetlashtirish, xarajatlarni nazorat qilish va samaradorlikni baholash uchun asosiy ma'lumotlarni taqdim etadi . Tannarx hisobining maqsadi – korxona faoliyatining har bir bosqichida xarajatlar tuzilishini chuqur tushunishni ta'minlash, xarajatlarni qayerda kamaytirish mumkinligini aniqlash va shu orqali foydani oshirishga yordam berish. U ishlab chiqarish tannarxi, faoliyatga asoslangan tannarx hisobi (ABC), standart tannarx hisobi kabi turli usullardan foydalanadi.

Ushbu uchta hisob turi o'rtasidagi farqlar ularning ma'lumot foydalanuvchilari, tartibga solish qoidalari, vaqt gorizonti va taqdim etiladigan ma'lumotlarning xususiyatlari bilan belgilanadi.

Moliyaviy hisob asosan tashqi foydalanuvchilarga xizmat qiladi. Bularga investorlar, kreditorlar, soliq idoralari, hukumat organlari va boshqa tashqi manfaatdor tomonlar kiradi . Bu foydalanuvchilar korxonaga sarmoya kiritish, kredit berish yoki qonunchilikka rioya qilish masalalarida qaror qabul qilishadi.

Boshqaruv hisobi va tannarx hisobi faqat ichki foydalanuvchilarga, ya'ni korxonaning turli darajadagi menejerlari va xodimlariga xizmat qiladi . Ular operativ, taktik va strategik qarorlar qabul qilish uchun ma'lumotlarga muhtoj.

Moliyaviy hisob Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) yoki Umumiy Qabul Qilingan Hisob Tamoyillari (GAAP) kabi qat'iy standartlar va qoidalar bilan tartibga solinadi . Bu standartlar hisobotlarning taqqoslanishini va shaffofligini ta'minlashga qaratilgan.

Boshqaruv hisobi va tannarx hisobi uchun hech qanday tashqi majburiy standartlar mavjud emas. Ular korxona ichidagi ehtiyojlarga va menejerlarning

ma'lumot talablariga qarab moslashuvchan tarzda tashkil etiladi . Bu ichki hisob tizimlariga o'ziga xoslik va moslashuvchanlikni beradi.

Moliyaviy hisob asosan o'tmishdagi voqealarni va tarixiy ma'lumotlarni qayd etadi [3]. U o'tmishdagi moliyaviy operatsiyalar natijalarini aks ettiradi.

Boshqaruv hisobi kelajakka yo'naltirilgan bo'lib, byudjetlar, prognozlar va rejalarni tuzishga katta e'tibor qaratadi. Biroq, u faoliyatni baholash uchun tarixiy ma'lumotlardan ham foydalanadi .

Tannarx hisobi ham tarixiy (haqiqiy xarajatlar) ham kelajakdagi (standart xarajatlar, byudjetlashtirilgan xarajatlar) ma'lumotlarni tahlil qiladi. U joriy ishlab chiqarish jarayonlarining xarajatlarini nazorat qilishga qaratilgan.

Moliyaviy hisob ma'lumotlari yig'ma, monetar ko'rsatkichlarda ifodalangan, obyektiv va tekshirilishi mumkin bo'lgan ma'lumotlardir. U butun korxona uchun umumiy ma'lumotlarni taqdim etadi .

Boshqaruv hisobi ma'lumotlari batafsil, ham monetar, ham nomonetar ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi, subyektiv bo'lishi mumkin va dolzarblik hamda o'z vaqtidalikka katta e'tibor qaratadi . U ma'lum bir bo'lim, mahsulot yoki loyiha bo'yicha ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin.

Tannarx hisobi ma'lumotlari xarajat elementlariga qaratilgan batafsil ma'lumotlardir. U xarajatlarning qanday paydo bo'lishi, to'planishi va taqsimlanishini ko'rsatadi. U ham tarixiy, ham standart, ham taxminiy xarajatlarni o'z ichiga oladi.

Tannarx hisobi moliyaviy va boshqaruv hisobi o'rtasida ko'prik vazifasini o'taydi va ularning har ikkalasi uchun ham asosiy ma'lumot manbai hisoblanadi. Uning bu ikki hisob turi bilan o'zaro aloqasi va integratsiyasi korxonaning umumiy hisob tizimining samaradorligini oshiradi.

Zaxiralarni baholash: Tannarx hisobi xomashyo, tugallanmagan ishlab chiqarish va tayyor mahsulot zaxiralarining qiymatini aniqlash uchun zarur ma'lumotlarni taqdim etadi. Bu ma'lumotlar moliyaviy balansda aktiv sifatida aks ettiriladi.

Sotilgan mahsulot tannarxini hisoblash: Moliyaviy hisobotda (daromadlar to'g'risidagi hisobot) sotilgan mahsulot tannarxini aniqlashda tannarx hisobidan olingan ma'lumotlardan foydalaniladi. Bu ko'rsatkich korxonaning yalpi foydasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Rentabellikni aks ettirish: Xarajatlarni aniq hisoblash orqali tannarx hisobi korxonaning moliyaviy hisobotlarida aks ettirilgan rentabellik ko'rsatkichlarining to'g'riligini ta'minlaydi.

Umumiy qabul qilingan hisob tamoyillariga rioya qilish: Moliyaviy hisobot maqsadlari uchun xarajatlarni yig'ishda tannarx hisobi ham umumiy qabul qilingan hisob tamoyillari (masalan, xarajatlarni to'g'ri moslashtirish prinsipi) asosida ishlaydi.

Boshqaruv qarorlari uchun asosiy ma'lumotlar: tannarx hisobi boshqaruv hisobining asosiy quyi tizimi bo'lib, menejerlar uchun qaror qabul qilishda fundamental ma'lumotlarni taqdim etadi. Bu ma'lumotlar narx belgilash, byudjet tuzish, samaradorlikni baholash, farqlarni tahlil qilish, sotib olish yoki ishlab chiqarish to'g'risidagi qarorlar va mahsulot assortimentini optimallashtirish kabi masalalarda muhimdir.

Xarajatlarni nazorat qilish va kamaytirish: Tannarx hisobi menejerlarga ishlab chiqarish jarayonidagi xarajatlarni nazorat qilish va ularni kamaytirish bo'yicha strategiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi. U xarajatlarning qayerda ortiqcha sarflanayotganini aniqlashga imkon beradi.

Byudjetlashtirish va rejalashtirish: Tannarx ma'lumotlari kelajakdagi xarajatlarni prognozlash va byudjetlarni tuzish uchun asos bo'ladi. Bu boshqaruv hisobining muhim jihatidir.

Faoliyatga asoslangan tannarx hisobi (ABC) va standart tannarx hisobi: Bu usullar tannarx hisobi doirasida ishlab chiqilgan bo'lib, asosan boshqaruv hisobining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ular xarajatlarni aniqroq taqsimlash va nazorat qilish imkonini beradi.

Investitsiya loyihalarini baholash: Investitsiya qarorlarini qabul qilishda loyihalarning kutilayotgan xarajatlarini hisoblashda tannarx hisobi ma'lumotlari muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, tannarx hisobi korxonaning "ichki harakatlantiruvchi kuchi" bo'lib, u xarajatlar to'g'risida batafsil ma'lumotlarni to'playdi va qayta ishlaydi. Bu ma'lumotlar bir tomondan, tashqi hisobotlarning aniqligini ta'minlash uchun moliyaviy hisobga, ikkinchi tomondan esa, strategik va operativ qarorlarni qo'llab-quvvatlash uchun boshqaruv hisobiga uzatiladi. Ularning integratsiyasi korxonaning moliyaviy shaffofligini va boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Korxonada samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun uchta hisob turining har biri o'ziga xos va muhim rol o'ynaydi. Ular bir-birini to'ldirib, boshqaruvning turli darajalarida zarur axborotni taqdim etadi.

Strategik qarorlar uchun asos: Moliyaviy hisobotlar korxonaning umumiy moliyaviy holati va o'tmishdagi faoliyati haqida yuqori darajadagi ma'lumotlarni taqdim etadi. Menejerlar ushbu hisobotlardan foydalanib, kompaniyaning umumiy strategik yo'nalishini belgilash, masalan, investitsiyalar jalb qilish, kredit olish, bo'linmalarni sotib olish yoki sotish kabi strategik qarorlarni qabul qilishda foydalanadilar.

Мотивавий барқарорликни бахолаш: U kompaniyaning likvidligini, to'lov qobiliyatini va umumiy motivaviy sog'lig'ini baхолаш imkonini beradi. Bu qaror qabul qilishda tashqi motivalashtirish manbalarini jalb qilish yoki dividendlarni taqsimlash kabi masalalarda muhim.

Soliq va qonunchilikka rioya qilish: Motivaviy hisobotlar soliq majburiyatlarini aniqlash va qonunchilik talablariga rioya qilish uchun asos bo'ladi.

Operativ va taktik qarorlar: Tannarx hisobi bevosita ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan operativ va taktik qarorlarni qo'llab-quvvatlaydi.

Narx belgilash: Mahsulot yoki xizmatlarning haqiqiy tannarxini aniqlash orqali tannarx hisobi narx belgilash strategiyalarini ishlab chiqishda (masalan, tannarx-plyus narx, maqsadli tannarx) asosiy ma'lumotlarni taqdim etadi.

Xarajatlarni nazorat qilish va optimallashtirish: Menejerlar tannarx hisobidan olingan ma'lumotlar yordamida ishlab chiqarish xarajatlarini nazorat qiladi, samarasiz jarayonlarni aniqlaydi va xarajatlarni kamaytirish choralarini ko'radi. Bu ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Zaxiralarni boshqarish: Tannarx ma'lumotlari zaxiralarni optimallashtirish, ortiqcha zaxiralardan qochish va zaxira xarajatlarini kamaytirish uchun muhimdir.

"Ishlab chiqarish yoki sotib olish" qarorlari: Komponentlarni ichkarida ishlab chiqarish yoki tashqi yetkazib beruvchidan sotib olish bo'yicha qarorlar tannarx hisobining tahliliga asoslanadi.

Mahsulot assortimenti qarorlari: Qaysi mahsulot liniyalari eng rentabelli ekanligini aniqlash va qaysilarini davom ettirish yoki to'xtatish bo'yicha qarorlar tannarx ma'lumotlari asosida qabul qilinadi.

Rejalashtirish va byudjetlashtirish: Boshqaruv hisobi kelajakdagi faoliyatni rejalashtirish, byudjetlarni tuzish va moliyaviy prognozlarni yaratish uchun eng muhim vositadir. Bu resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi.

Samaradorlikni o'lchash va baholash: U xodimlar, bo'limlar va butun korxonaning samaradorligini o'lchash uchun turli hisobotlar va ko'rsatkichlarni (masalan, standart va haqiqiy xarajatlar farqlari, KPilar) taqdim etadi. Bu menejrlarga kamchiliklarni aniqlash va tuzatish choralarini ko'rish imkonini beradi.

Strategik qarorlarni qo'llab-quvvatlash: Boshqaruv hisobi nafaqat moliyaviy, balki nomoliyaviy ma'lumotlarni ham (masalan, mijozlar qoniqish darajasi, sifat ko'rsatkichlari) birlashtirib, strategik maqsadlarga erishish uchun keng qamrovli tahlillarni taqdim etadi.

Kapital byudjetlashtirish: Yangi loyihalar yoki investitsiyalarning uzoq muddatli rentabelligini baholashda pul oqimlari tahlili, diskontlangan pul oqimi usullari kabi boshqaruv hisobi vositalaridan foydalaniladi.

Cheklovlar tahlili: Korxona faoliyatidagi tor joylarni (cheklovlarni) aniqlash va ularni bartaraf etish uchun tahlil o'tkazishda boshqaruv hisobi muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Ushbu tadqiqot moliyaviy hisob, boshqaruv hisobi va tannarx hisobining zamonaviy korxona boshqaruvidagi muhimligini, ularning o'ziga xos xususiyatlarini, o'zaro aloqalarini va bir-biridan farqli jihatlarini chuqur tahlil qildi. Xulosa shuki, bu uchta hisob turi alohida funksiyalarga ega bo'lsa-da, ular korxonaning muvaffaqiyati uchun bir-birini to'ldiruvchi va chambarchas bog'liq tizimlardir. Moliyaviy hisob tashqi foydalanuvchilar uchun umumiy moliyaviy ahvolni shaffof aks ettirsa, boshqaruv hisobi ichki menejrlarga kelajakni rejalashtirish va nazorat qilish uchun moslashuvchan va dolzarb ma'lumotlarni

taqdim etadi. Tannarx hisobi esa ushbu ikki hisob turi o'rtasida markaziy o'rinni egallab, moliyaviy hisob uchun zaxiralarni baholash va sotilgan mahsulot tannarxini hisoblashda asos bo'ladi, boshqaruv hisobi uchun esa narxlarni belgilash, xarajatlarni nazorat qilish va operativ qarorlar qabul qilishda hayotiy ma'lumotlar bazasini yaratadi.

Ularning asosiy farqlari foydalanuvchilar (tashqi vs. ichki), tartibga solish qoidalari (qat'iy standartlar vs. moslashuvchan ichki qoidalar), vaqt gorizonti (tarixiy vs. kelajakka yo'naltirilgan) va ma'lumotlarning xususiyatlari (yig'ma va monetar vs. batafsil va monetar/nomonetar) bilan belgilanadi. Korxonalarda samarali qaror qabul qilish bu hisob turlarining har biridan olingan tushunchalarni integratsiyalashni talab qiladi. Misol uchun, strategik investitsiya qarorlari moliyaviy hisobotlardagi umumiy moliyaviy ko'rsatkichlarni, tannarx hisobotidagi loyihaning kutilayotgan xarajatlarini va boshqaruv hisobotidagi pul oqimlari prognozlarini birlashtirish orqali qabul qilinadi.

Korxonalar moliyaviy, boshqaruv va tannarx hisobi ma'lumotlarini markazlashtiradigan va o'zaro bog'laydigan integratsiyalashgan axborot tizimlarini (masalan, ERP tizimlari) joriy etishi va rivojlantirishi kerak. Bu ma'lumotlarning o'z vaqtida, aniq va izchil bo'lishini ta'minlaydi.

Boshqaruv xodimlari va hisobchilar ushbu uchta hisob turining har birini chuqur tushunishlari va ularning o'zaro aloqalarini bilishlari kerak. Bu ularga har bir sohaning ma'lumotlaridan to'g'ri foydalanishga va keng qamrovli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Tannarx hisobi metodologiyalarini (masalan, faoliyatga asoslangan tannarx hisobi, yalpi tannarx hisobi, maqsadli tannarx hisobi) doimiy ravishda takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni (masalan, katta ma'lumotlar, sun'iy intellekt) joriy etish orqali xarajatlarni yanada samaraliroq boshqarish va raqobat ustunligiga erishish mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar raqamlashtirish, avtomatlashtirish va sun'iy intellektning ushbu hisob turlari o'rtasidagi chegara chiziqlariga ta'sirini, ularning integratsiyasi va differensiatsiyasiga qanday o'zgartirishlar kiritishini o'rganishga qaratilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Horngren, Charles T., Datar, Srikant M., & Rajan, Madhav V. Xarajatlar buxgalteriyasi: Boshqaruvga yo'naltirilganlik. Boston: Pearson, 2018.
- [2] Drury, Colin. Menejment va Xarajatlar Hisobi. Andover: Cengage Learning, 2017.
- [3] Burns, J., & Scapens, R. W. "Menejment buxgalteriyasi tadqiqotlarida o'zgaruvchan paradigmalar: eski va yangining sharhi." Menejment Buxgalteriyasi Tadqiqotlari, vol. 17, no. 1, 2006, pp. 1-13.
- [4] Kaplan, Robert S. "Boshqaruv Hisobining Evolyutsiyasi." Hisob Sharhi, vol. 59, no. 3, 1984, pp. 390-411.
- [5] Sunder, Shyam. "Moliyaviy hisobotlar dunyosida boshqaruv hisobi." Boshqaruv hisobi tadqiqoti jurnali, vol. 20, no. 1, 2008, pp. 1-14.